

Kulturhistorisk karaktärisering och bedömning

Skirö kyrka

*Skirö socken i Vetlanda kommun
Jönköpings län*

JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM
Byggnadsvårdsrapport 2004:27

Helene Stalin

Kulturhistorisk karaktärisering och bedömning

Skirö kyrka

*Skirö socken i Vetlanda kommun
Jönköpings län*

Rapport, foto och ritningar: Helene Stalin. Grafisk design: Anders Gutehall. Tryckning och distribution: Lars-Göran Gustafsson

Jönköpings läns museum. Box 2133. 550 02 Jönköping Tel: 036-30 18 00. E-post: info@jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd: Ur allmänt kartmaterial från Lantmäteriet. Medgivande 94.0133

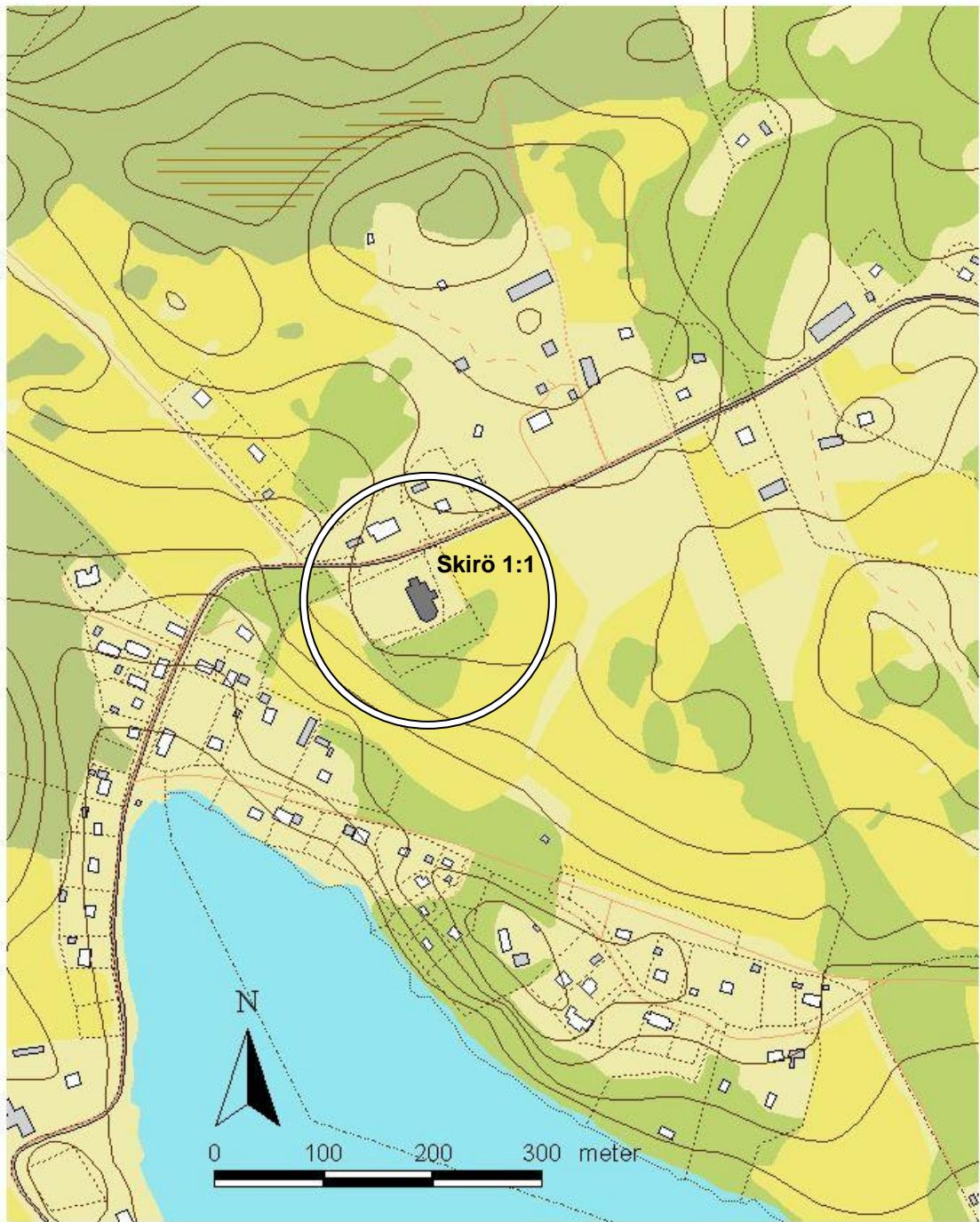
© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2004

Innehåll

Ekonomiska kartan	4
Inledning	5
Bakgrund och omfattning	5
Karakterseringens syfte	5
Upplägg och rapport	5
Kulturhistorisk bedömning.....	5
Sammanfattande beskrivning	6
Byggnadshistorik	7
Beskrivning och historik.....	8
Socknen	8
Kyrkomiljön	9
Kyrkobyggnaden	9
<i>Kyrkans exteriör</i>	9
<i>Kyrkans interiör</i>	10
<i>Kyrkans måleri</i>	10
<i>Kyrkans övriga inventarier</i>	11
Kulturhistorisk karaktärisering och bedömning	11
Sammanfattning.....	12
Referenser.....	13
Tryckta källor	13

Bilagor

Foton 1 Fotografier

Figur 1. Utdrag ur digitala fastighetskartan 2004.

Inledning

Uppdraget att göra en karaktärisering av Skirö kyrka är föranlett av att Alseda kyrkliga samfällighet, som ingående i Växjö stift skall tillse att det upprättas en vård- och underhållsplan för respektive kyrka. Arbetet med karaktäriseringen av Skirö kyrka har främst bestått i att göra en historisk, arkitektonisk och konstvetenskaplig beskrivning av kyrkan fram till idag. Denna beskrivning skall sedan ligga till grund för vård- och underhållsplanen som upprättas. Arbete med karaktäriseringen påbörjades under vecka 35 och kunde slutföras vecka 44 2004.

Bakgrund och omfattning

Karaktäriseringen av Skirö kyrka har genomförts på uppdrag av b s v arkitekter & ingenjörer AB i Värnamo. Länsmuseet har i sammanhanget fungerat som en underleverantör. Medel för att upprätta vård- och underhållsplaner kommer från den kyrkoantikvariska ersättningen.

Kyrkor som är anlagda före 1939 eller omfattas av Kulturminneslagen är aktuella för vård- och underhållsplaner. Ytterligare villkor som skall infrias är att kyrkobyggnaden ännu är i bruk.

Rapporten omfattar en genomgång av kyrkobyggnadens historik, beskrivning av exteriör och interiör samt en redogörelse för kyrkans kulturhistoriska värde. Byggnadsantikvarie Helene Stalin vid Jönköpings läns museum har varit rapportansvarig.

Karaktäriseringens syfte

Karaktäriseringens syfte har varit att genom historiskt material samt en beskrivning av såväl befintlig arkitektur som konstnärlig utsmyckning kunna lyfta fram det kulturhistoriska arv som byggnaden bär på och därmed också synliggöra särskilda kvaliteter som Skirö kyrka har. Meningen är att resultaten av karaktäriseringen skall kunna användas som underlag för vård- och underhållsplanen och därigenom i förlängningen som instrument för att kontinuerligt ha med de antikvariska aspekterna vid framtida åtgärder gällande underhåll och eventuella förändringar. Resultaten skall också kunna ingå i länsstyrelsens underlagsmaterial vid beslut i ärenden som rör nämnda kyrkobyggnad.

Uppläggning och rapport

Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivsökningsdel. De aktuella arkiv som har gått igenom har främst varit länsstyrelsens arkiv över ärenden, med kopior från ATA:s arkiv i Stockholm. Vidare har arkiv och klipparkiv på Jönköpings läns museum använts. I rapporten har hembygds litteratur som anknyter till kyrkan också använts. Arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och omfattar inte en komplett beskrivning av händelser i kyrkans byggnadshistoria.

Rapporten är upplagd med en inledande kort sammanfattning och en historik med händelser listade i kronologisk följd. Därefter följer en beskrivning av kyrkomiljön och historiken i löpande text, följt av en beskrivning av kyrkans nuvarande utseende. Avslutningsvis finnes en kulturhistorisk värdering och bedömning.

Kulturhistorisk bedömning

En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan kontinuerligt föremål för omvärderingar. Vid bedömning skall hänsyn tas till varje enskild kyrkas värden men även till värden i förhållande till andra kyrkor i stiftet och i övriga landet. Den kulturhistoriska värderingen och bedömningen nämner i de flesta fall inte enskilda byggnadsdetaljer utan beskriver värden och karaktärsdrag i stort. Inför varje planerad förändring eller större underhållsåtgärd skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Utifrån den kulturhistoriska värderingen och karaktäriseringen fattas sedan beslut om vilka åtgärder som är berättigade kyrkoantikvarisk ersättning.

Denna rapport skall finnas tillgänglig på Växjö stift, Länsstyrelsen i Jönköpings län, Jönköpings läns museum samt hos Alseda kyrkliga samfällighet.

Sammanfattande beskrivning

Fastighetsbeteckning: Skirö 1:1
Församling: Skirö
Socken: Skirö
Kommun: Vetlanda
Kontrakt: Östra Njudung
Samfällighet/Pastorat: Alseda kyrkliga samfällighet
Stift: Växjö
Län: Jönköping

Skirö socken ligger i Vetlanda kommun, i Jönköpings läns östra del, knappa fem kilometer från länsgränsen mot Kalmar län. Där uppfördes Skirö kyrka 1837 och lades då i nord-sydlig riktning på kyrkotomten. Den nya kyrkan ersatte en medeltida stenkyrka som låg några hundra meter sydväst om nämnda nybygge. Platsen för den gamla kyrkan är ännu tydligt markerad både genom den tidigare kyrkans grund och den fristående klockstapeln som uppfördes 1951.

Den nya kyrkobyggnaden utgör ett tydligt exempel på en nyklassicistisk kyrka, både till volym och sättet på hur formspråket har använts. Kyrkotomten placerades på en högt belägen kulle, varifrån besökaren fick fin utsikt över byn och dess närmaste omgivning. Likt flertalet kyrkor på landsbygden lades även begravningsplatsen i anslutning till kyrkan.

Skirö kyrka är en salskyrka med koret placerat i den halvcirkelformade absiden och sakristian i en på långhusets östra vägg centralt placerad tillbyggnad. Kännetecknande för Skirö kyrka är att man både exteriört och interiört möter en väl genomförd nyklassicism med symmetri och tidstypiska detaljer. Kyrkan har fått behålla helheten trots att församlingen över tid har genomfört en del förändringar. Detta gäller även för utformningen av den omgivande kyrkogården, där nyklassicismen utöver grindstolparna visar sig i form av en axialt lagd gång. Gången tar i praktiken sin början vid predikstolen, fortsätter genom kyrkans västra ingång och avslutas vid kyrkotomtens mur.

Det nyklassicistiska formspråket fick inte enbart uttryck i kyrkobyggnaden utan även i den yttre miljön, framförallt i grindstolparnas utformning. Dessa utgörs av två korta kolonner med doriska kapitäl. Utan vidare anpassning har de länkats samman med en traditionell bogårdsmur. Stenen i muren utgör en blandning av huggen sten och till synes noga utvald men naturlig sten, vilken därför bitvis utgör en traditionell stengärdesgård. Kyrkotomten har i likhet med flertalet andra med ingående begravningsplatser utvidgats i omgångar. Skarven mellan den äldre och den yngre kyrkogården är i Skirös fall synlig genom en mindre terrassering men mest talande är hur gravvårdarna är vända. På den äldre delen av kyrkogården har gravvårdarna vänts åt väster, som om de blickar ut över det vackra landskapet, medan gravvårdarna på den yngre delen istället har texten vänd mot kyrkan.

Idag upplevs Skirö kyrka genom det ovan beskrivna som en konsekvent genomförd nyklassicistisk och synnerligen välbevarad kyrkomiljö. I den inre miljön visas detta genom att såväl fast inredning, såsom predikstol, altarring och altartavlans omfattning, som de större inventarierna, exempelvis i form av dopfont och nummertavlor, harmonierar med varandra. Senare tillägg har fått underordna sig den dominerande stilepoken.

Byggnadshistorik

- 1100-tal Nybyggnad. Skirö gamla kyrka uppfördes.(Informationsskylt i anslutning till kyrkoruinen)
- 1837 Rivning. Skirö gamla kyrka revs i samband med att den nya kyrkan uppfördes. Flera av inventarierna i den gamla kyrkan såldes på auktion. De föremål som senare har återbördats till Skirö nya kyrka är sakristidörren samt läktarbröstets målningar av apostlarna. (Informationsskylt i anslutning till den gamla sakristidörren i nuvarande kyrkas vapenhus)
- 1837 Nybyggnad. Skirö nya kyrka färdigställdes. Invigning förrättades den 10 september av biskop Esaias Tegnér (Brihall, R. Historik över vård och underhåll i Skirö kyrka. Aug 2004)
- 1857 Fast inredning – orgel. Invigning av ny orgel. Avsyningen gjordes av domkyrkoorganisten Knut Lönngren, Växjö (Brihall, R. 2004)
- 1926 Ändring – ombyggnad, interiör. Kyrkbänkarna i de borte kvarteren byggdes om för att bättre passa församlingens önskemål och behov. (Brihall, R. 2004)
- 1933 Specifika inventarier - kyrkklocka. Omgjutning av tornets stora klocka. Arbetet bekostades av Annette och Emil Karlsson, Byestad och M O Ohlsson, Ystad (Brihall, R. 2004)
- 1950-tal Vård/underhåll - interiör. Arbetena omfattade rengöring och ommålning av kyrkans inredning, såsom justering av bänkar och omslipning samt fernissning av golvet. (Brihall, R. 2004)
- 1951 Nybyggnad. En fristående klockstapel uppfördes i anslutning till ruinen efter Skirö gamla kyrka. Per Bråkenhielm stod bakom initiativet till uppförandet av klockstapeln. (Brihall, R. 2004)
- 1953 Ändring – restaurering, exteriör. Tjärstrykning av kyrkans takspån liksom grundmuren. I samband med detta lackerades portarna. (Brihall, R. 2004)
- 1956 Teknisk installation - el. Elektrifiering av Skirö kyrka, exteriört och interiört. I samband med detta togs de gamla kaminerna ut och elradiatorer installerades. Arbetena omfattade också utbyte av korfönstren. (Brihall, R. 2004)
- 1959-1961 Vård/underhåll – interiör. Orgeln (Magnusson) renoverades. (Brihall, R. 2004)
- 1960 Ändring – ombyggnad. Tornets runda gluggar försågs med urtavlor och urverk. Arbetet bekostades genom donation av medlemmar i församlingen. (Brihall, R. 2004)
- 1962 Tillbyggnad. Utökning av kyrkotomten. Skirö församling fick genom en gåva Hans Richter ytterligare en markbit i anslutning till och öster om befintlig kyrkogård. (Brihall, R. 2004)
- 1968 Vård/underhåll – exteriör. Skirö kyrka reveterades. (Brihall, R. 2004)
- 1970 Vård/underhåll – interiör. Orgeln stämdes samt fick en översyn. (Brihall, R. 2004)
- 1971 Vård/underhåll – exteriör. Kyrkogården renoverades. (Brihall, R. 2004)
- 1972 Vård/underhåll – interiör. Kyrka målades om av målaremästare Henrik Karlsson, Målilla (Brihall, R. 2004)
- 1975 Vård/underhåll – exteriör. Taken på kyrkan och klockstapeln tjärströks. (Brihall, R. 2004)

-
- 1981 Ändring - Häckar och grusplaner på kyrkogården borttogs. (Brihall, R. 2004)
- 1984 Ändring – ombyggnad, exteriör. Den nya delen av kyrkotomten kom att omgärdas av en småländsk stengärdesgård. (Brihall, R. 2004)
- 1986 Vård/underhåll – exteriör. Kyrkans takrännor byttes ut. Ommålning av fönster och dörrar (Brihall, R. 2004)
- 1987 Ändring – ombyggnad. Omfattande renovering av förrådshuset. (Brihall, R. 2004)
- 1994 Vård/underhåll – exteriör. Kyrkans tak tjärströks. I samband med dessa arbeten gjordes en översyn av taket och skadade takspån byttes ut. (Brihall, R. 2004)
- 1996 Vård/underhåll. In- och utvändig ommålning av kyrkans fönster. I samband med detta arbete byttes trasiga glas ut och fönstren kittades om. Under samma period genomfördes målningsarbeten på luckor och räcke på tornet samt dörrar på långhuset. Uppkomna fuktskador i anslutning till taket vid läktaren åtgärdades. (Brihall, R. 2004)
- 1999 Tillbyggnad. En minneslund iordningställdes. (Brihall, R. 2004)
- 2002 Ändring – ombyggnad, interiör. Kyrkbänkarna i de främre kvarteren gjordes mer sittvänliga efter godkännande av RAÄ. I samband med detta arbete togs de två främsta bänkraderna bort för att möjliggöra större utrymmen mellan övriga bänkar. Samtliga bänkvärmare böts ut. (Brihall, R. 2004)
- 2004 Vård/underhåll. Nya kopparstuprör.

Beskrivning och historik

Socknen

Skirö socken ligger i Vetlanda kommun, i Jönköpings läns östra del. Knappa fem kilometer därifrån möter länsgränsen mot Kalmar. Landskapet är osedvanligt kuperat och präglas ännu idag av jordbruk. Till skillnad från flera närliggande områden kännetecknas landskapet mer av öppen, uppodlad mark än av barrskog. På flera håll finns välbevarade och mycket stora stengärdesgårdar. Gårdsenheterna är ofta stora och jordbruket uppvisar fortlöpande aktivitet. Bebyggelsen utgörs omväxlande av mindre gårdar och anläggningar av herrgårdskaraktär.

Anledningen till att Skirö socken har kvar sin karaktär av ursprunglig jordbruksbygd är förmodligen främst att avstånden till omgivande tätorter är relativt långa. Byarna har därför endast i begränsad utsträckning förtätats genom egnahemsbebyggelse, där hushållens inkomster kommit från andra verksamheter än jordbrukets. Vidare har bygden i jämförelse med flera socknar i länets västra del inte haft samma påverkan från industrins utveckling som många socknar i länets västra del. Därmed har socknen inte heller upplevt den ekonomiska expansion som etableringen av många fabriker ofta har resulterat i.

Fornlämningarna i Skirö socknen utgörs av tio olika rösen och fyra av dem har hällkistor. Flertalet av lämningarna ligger i socknens nordvästra del och många av dem i nära anslutning till Skirö by. Några hundra meter sydväst om kyrkan finns också ruinen efter Skirö gamla kyrka, vilken idag representeras av grundmurar.

Kyrkomiljön

Skirö kyrka ligger högt placerad med utsikt över en del av sjön Innersjön, vilken utgör en del av sjön Saljens vattensystem, och dalen vid Grönlid där en stor del av Skirös bebyggelse ligger. Kyrkotomten ligger invid färdvägen mellan Nye i sydväst och Kvillsfors i nordost och omges i samtliga väderstreck av en traditionell bogårdsmur av sten. Mitt emot kyrkan ligger byns skola samt kyrkans förrådsbyggnad. Kyrkan är placerad i nordsydlig riktning. Tornet och vapenhusets ingång som ligger i norr, har markerats genom den axel som löper genom porten in till kyrkogården vidare in genom vapenhuset och långhuset. Kännetecknande för kyrkomiljön runt Skirö kyrka är att den bildar en enhet där kyrkans interiör och exteriör också interagerar med kyrkogården. Detta visas bland annat genom de grindstolpar som fått en kknäddveten nyklassicistisk utformning och på så vis utgör en förlängning av den genomtänkta arkitekturen. Grindstolparna har gjorts till doriska kolonner och kontrasterar på det viset starkt till den anslutande bogårdsmuren av sten.

Den arkitektoniska tanken har även genomförts i form av en axel som löper från predikstolen, tvärs genom långhuset och ut genom den västra porten och därefter vidare ut på kyrkogården. Nämda del av kyrkogården är det parti av kyrkotomten som med undantag från den kolonnprydda ingången i norr har fått extra omsorg nedlagd. Det är förmodligen avhängigt den långsträckt utsikten över Skirö bebyggelse och Innersjön.

I likhet med den väl genomförda, nyklassicistiska arkitekturen har även gravvårdarna fått en delvis enhetlig prägel, åtminstone vad gäller deras placering. De gravvårdar som befinner sig på den del av kyrkogården som ligger närmast kyrkan är äldre och har vänts åt väster medan gravvårdarna nedanför nämnda del av kyrkogården istället är yngre och har texten vänd mot kyrkan. Vad som ligger bakom detta är inte klarlagt. Möjligen kan det vara uttryck för olika tidsideal. Effekten är fin om man som besökare går gången som skiljer nämnda delar åt och då har möjlighet att läsa vad som står på gravvårdarna på respektive sida.

Trots att man 1981 tog bort de mellan gravvårdarna avdelande häckarna uppvisar kyrkogården flera rumsbildande inslag. Delvis beror detta på att kyrkogården är relativt liten till omfånget men det är också avhängigt det faktum att kyrkotomten i samtliga väderstreck har omgivande och därtill avgränsande träd som växer i anslutning till bogårdsmuren.

Gångarna på kyrkotomten är täckta av grus i kombination med röd kalksten. Omsorgen om materialen går igen i såväl inre som yttre miljö, vilket i sig bidrar till att förstärka kyrkomiljöns genuina karaktär. Kyrkogårdens utformning kännetecknas av distinkta linjer, sammanhållna grönytor och sparsmakade blomsterplanteringar. Enkelheten i den yttre miljön gör att kyrkobyggnaden samt de arkitektoniska detaljerna i den yttre miljön ytterligare framhävs.

Kyrkobyggnaden

Skirö kyrka ritades av arkitekt J W Gerss och uppfördes 1835-1837 under ledning av byggmästaren J Berglund. Kyrkan utformades som en salskyrka med koret i en halvcirkelformad absid i söder och sakristian i en anslutande byggnadskropp centralt placerad på långhusets östra vägg. Kyrkan står på en grund av murad, kvaderhuggen granit, på vilken murar av natursten som putsats och därefter vitkalkats står. Takets valv utgörs av två typer, ett hjälmvalv i koret och ett tunnvalv i långhuset. Båda har trästommar. Invändigt är nämnda tak putsade. Taktäckningen på kyrkans långhus, kor och sakristia utgörs av tjärade taksån medan tornet är belagt med bandtäckt plåt.

Kyrkans exteriör

Skirö kyrkas fasad är sparsmakad i enlighet med de nyklassicistiska idealen. Den vitputsade fasaden utgör stora sammanhängande väggar som dock bryts upp av de i kontrast till spritputsens slätputsade fönsteromfattningarna. Tornet är tydligt markerat och utgör en väl definierad byggnadskropp, då det inte

går i liv med långhuset. Upptill avslutas tornet av en lanternin med urtavlor och krönande kors. Kyrkobyggnadens utvändiga utsmyckningar representeras av portarnas omfattningar, dörrarnas speglar och tavlan med inskription i dörröverstycket över den norra ingången tillika vapenhusets entré. Kännetecknande för kyrkobyggnaden är med undantag av den väl genomförda nyklassicismen de spåntäckta takfallen. De utgör tillsammans en ansenlig yta, vilket inte är så vanligt numera. Oftast möter vi nämnda taktäckningsmaterial på mindre byggnadskroppar såsom absider eller sakristior.

Tillgängligheten till Skirö kyrka har man löst genom en reversibel handikappramp som har placerats vid den vänstra delen av trappa upp till vapenhusets port. Rampen har dock försetts med ett smitt järnräcke av samma typ som för den övriga trappan.

Kyrkans interiör

Den inre miljön i Skirö kyrka uppvisar än tydligare hur väl genomförd nyklassicismen är. På traditionellt vis uppvisar kyrkorummet salkyrkans väl tilltagna volymer där absidkoret näst intill går i liv med långhusets murar. Interiören kännetecknas av väggarnas homogent vita puts, golvet lackade bräder och det välvda innertaket, som putsats och avfärgats i en grå kulör.

Här bildar den fasta inredningen ett väl sammanhållet och stilmässigt konsekvent kyrkorum. Den består av kyrkbänkarna, altartavlans omfattning, altarringen, predikstolen, orgeln och läktarbröstet. Pelarna under orgelläktaren samt de inbyggda och mot vapenhusets vägg placerade bänkarna bör också framhållas. Vidare bidrar även större inventarier såsom dopfont och nummertavlor till nämnda helhet. I koret finns även urnor i amforans klassiska modell, vilka tillsammans med pedistalerna de står på stilmässigt överensstämmer med övrig inredning. Värt att notera är också det dekorativa och stiliserade måleriet på altarringen.

Kyrkbänkarna som idag är målade i en ljus grå kulör är anpassade efter den på långhusets östra vägg centralt placerade predikstolen. De främre bänkkvarteren har av denna anledning bänkar som är dubbelsidiga. Kyrkobesökarna kan ändra plats beroende på om prästen predikar från predikstolen eller befinner sig framme i koret. Sittbräderna som är vända bakåt i kyrkan har dock inte samma sittdjup som de traditionellt framåtvända, vilket förmodligen gjort att de vanligtvis inte begagnas.

Samtliga av de ovan uppräknade funktionerna har försetts med nyklassicistiskt formspråk. Färgsättningen går genomgående i en ljus grå kulör och detaljerna poängteras med guld. På kyrkbänkarna framgår på mindre avskavda ytor att det tidigare färgskiktet utgjordes av en blågrå kulör. Möjligen kan nämnda kulör ligga nära den som i fält återfinns på orgelfasaden samt inuti de bakre väggfasta bänkarna. Det ljusa i den nyklassicistiska kyrkomiljön förstärks ytterligare av korfönstren vars glas är ljus färgade. Skiftningarna framgår mycket vagt och kanske hade de inte alls märkts om inte glas i kontrastfärger placerats växelvis såsom ett schackbräde. De två färgerna utgörs av rött respektive grönt.

Kyrkorna omfattar ofta flera rum även om vi i huvudsak uppmärksammar kyrkorummet, vanligtvis bestående av långhus och kor. Det är i kyrkorummet som den mesta omsorgen om interiören är nedlagd. I Skirö kyrka har emellertid även sakristian fått en medveten utformning. Uppmärksamhet bör bland annat riktas mot de platsbyggda garderoberna i sakristian. Värt att notera är även trappträcket upp till predikstolen, vilket stilmässigt överensstämmer med övrig inredning.

Kyrkans måleri

Måleriet i Skirö kyrka utgörs av altartavlans föreställande Kristus på Förklaringsberget. Till kyrkans måleri hör också det bevarade läktarbröstet med apostlar från Skirö gamla kyrka. I den nya kyrkan har det fått plats under läktaren, på väggen mot vapenhuset. Ramverket runt om respektive apostel har fält som målats i blått. Den blå kulören kan eventuellt ha tillkommit då nämnda måleri flyttades från Skirö gamla kyrka till den nybyggda, då bland annat kyrkbänkarna uppvisar ett underliggande färgskikt som är snarlikt detta.

Vidare finns i kyrkan en målning föreställande den bedjande Kristus. Målningen har tidigare hängt som altartavla. I kyrkorummet finns också en mindre målning av nattvarden i en typisk nyklassicistisk inramning. Därtill hänger i långhuset ett träarbete i hög relief också det föreställande nattvarden.

Kyrkans övriga inventarier

Skirö kyrka har trots att kyrkorummet upplevs som förhållandevis sparsmakat, flera betydelsefulla och kulturhistoriskt intressanta inventarier. Endast ett urval har däremot tagits med här. Anledning till denna selektivitet beror på att karaktäriseringen främst omfattar kyrkobyggnaden och dess fasta inredning samt tydligt arkitekturbundna inventarier. Till Skirö kyrkas viktiga inventarier hör sakristidörren från Skirö gamla kyrka, som idag står i vapenhuset. Värt att särskilt uppmärksamma är beslaget och dörrtrycket, vilka visar ett formspråk med tydliga förkristna drag.

Skirö gamla kyrka uppfördes under 1100-talets slut av mästare som sannolikt hade varit verksamma vid domkyrkobygget i Lund. Det kan vara anledningen till att utsmyckningarna på nämnda sakristidörr uppvisar en så högt driven hantverksskicklighet. Uppförande av Skirö gamla kyrka skedde under en tid då de fornnordiska sederna och dåtidens formspråk fortlevde parallellt med det kristnade Sveriges förhållandevis nyvunna symbolvärld. Ofta användes i de fornnordiska framställningarna parställda djur och en ornamentik som även den var hämtad från djurriket. På sakristidörrens dörrtryck finns två hästhuvuden som har ställts mot varandra och på tryckets övriga delar har man dekorerat med ett mönster som påminner om fiskfjäll.

I kyrkorummet finns också ett triumfkrucifix, vilket är välbevarat men i likhet med flertalet andra medeltida träskulpturer har förlorat en förmodad ursprunglig bemålning. Värt att notera är att krucifixet är rikt på detaljer, såsom Kristus fingrar. I sakristian finns ett biskopshuvud i sandsten, vilket sannolikt daterar från 1100-talets slut. Huvudet föreställer förmodligen helgonet S:t Sigfrid och upphittades i närheten av Skirö gamla kyrka 1946. Föremålet utgör en av de mest intressanta inventarierna även om det inte hör specifikt samman med Skirö nuvarande kyrka.

Värt att notera är de tre empirikronorna som hänger över mittgången. De är uppbyggda i två våningar och har vardera tolv ljusarmar. Kännetecknande för kronorna är de lätt skålade kuporna, vilka har målats svarta samt den myckna men ändå symmetriska och strama bladornamentiken som finns på kuporna och som fortsätter ut i form av ljusarmar. Kronorna har sannolikt hängt upp i samband med kyrkans invigning eller kort därefter. De är välbevarade trots att församlingen någon gång under 1900-talet lät elektrifiera dem. Kronorna representerar ett stort kulturhistoriskt värde både genom det goda skick de befinner sig men också beroende på att modellerna är mycket sällsynt förekommande. Liknande kronor, dock väsentligt mindre i storlek, förekommer snarare i profana miljöer än i kyrkorum.

Kulturhistorisk karaktärisering och bedömning

Skirö kyrka uppvisar en kyrkomiljö där den ursprungliga arkitektoniska tanken och utformningen är särdeles välbevarad. Detta gäller såväl den yttre som den inre miljön. Nyklassicismens ideal märks både i kyrkans plan och dess volymer men också i detaljerna. Vad gäller den yttre miljön är det framförallt fasadens stora murytor och de slätputsade omfattningarna runt portarna och fönstren, dörrarnas tidstypiska speglar, det tjärade spåntaket, tornets plåtarbeten och smidesdetaljerna vid trapporna som kännetecknar byggnaden. De rent dekorativa detaljerna är få och representeras främst av dörröverstycket med inskription över vapenhusets ingång. I många andra nyklassicistiska kyrkor har framförallt kyrkorummet tillförts stilyttringar från flera senare tidsepoker, vilka stundom har medfört att helheten i nämnda kyrkorum har förvanskats, så icke i Skirö kyrka.

Att Skirö kyrka på många sätt skonats från sentida förändringar gör att den idag kan uppvisa ett högt kulturhistoriskt värde avseende interiören. Starkt bidragande till denna upplevelse av autenticitet i kyrkorummet är det i det närmaste orörda utrymmet under läktaren. Nämnda rumsliga avgränsning har i många samtida kyrkor fått lämna plats för en läktarunderbyggnad bestående av kapprum, toaletter och församlingsrum. I Skirö kyrka bör den fasta inredningen och de större inventarierna också betraktas enskilt, då de var och en visar prov på hur nyklassicistiskt formspråk kan appliceras på exempelvis en

grindstolpe eller en dopfunt. Här har formspråket inte bara applicerats på föremålen som ett tillägg utan påverkat utformningen av respektive fast inredningsdetalj eller inventarie från grunden.

Vidare bör planeringen av kyrkotomten uppmärksammas. Förutom de kolonnformade grindstolparna visas nyklassicismens drag genom gångarnas axiala verkan, enkelheten hos de sammanhållna grönyrtorna, de återhållsamt förekommande rabatterna. Kyrkotomten uppvisar även en medveten användning av material, vilket visas i gångarnas växelvisa täckning av grus och röd kalksten.

Trots att den yttre kyrkomiljön under senare tid har utökats med ytterligare mark för gravvårdar och att en minneslund har anlagts, är den ännu i första hand ett yttre rum i samklang med kyrkobyggnaden. Detta är viktigt att beakta vid kommande förfrågningar om huruvida förändringar på kyrkotomten kan genomföras. Den tredelade dialogen mellan kyrkotomten, kyrkans exteriör och dess interiör blir särskilt tydlig i landsorternas kyrkor, eftersom kyrkotomten där vanligtvis även inrymmer gravvårdar och därför också i sig är en välbesökt plats.

Sammanfattning

- Skirö kyrka uppvisar en välbevarad nyklassicistisk arkitektur.
- De nyklassicistiska idealen gör salkyrkans plan och kyrkorummets volymer.
- Exteriört kännetecknas kyrkobyggnaden av stora, sammanhängande murytor, släta omfattningar runt portar och fönster, spånklädda taktall och koppklätt torn.
- De rent dekorativa detaljerna är få och representeras tydligast i vapenhusets dörröverstycke med inskription.
- Kyrkorummet utgörs av en särdeles välbevarad helhet, där de ursprungliga volymerna i stort är orörda. Märk särskilt utrymmet under orgelläktaren.
- Såväl fast inredning som arkitekturbundna inventarier uppvisar nyklassicismens tydliga formspråk, vilket är poängterat i altartavlans omfattning, predikstolen, läktarbrösten och dopfunten.
- I kyrkotomtens yttre miljö visar sig nyklassicismens ideal istället i de kolonformade grindstolparna samt i den axiala gången, vilken i praktiken börjar i sakristian, löper tvärs igenom långhuset och fortsätter genom den västra ingången mellan gravvårdarnas kvarter och slutar vid bogårdsmuren i väster.
- I miljön kring Skirö kyrka finns en tredelad dialog mellan kyrkans interiör, dess exteriör och den omgivande kyrkotomten. Samtliga delar är värda att uppmärksamma, då alla bär på såväl tidstypiska som unika särdrag.
- För att kunna bevara den miljö som kyrkan och dess tillhörande begravningsplats idag utgör är det viktigt att beakta helheten, ingen av de tre delarna i miljön får förbises.
- Nämda treindelning är särskilt viktig att beakta i kyrkomiljöer som förutom kyrkobyggnaden även omfattar en begravningsplats, eftersom de besöks av såväl gudstjänstfirare som anhöriga med en grav att gå till.

Referenser

Tryckta källor

Börjesson, K. 1989. Kulturhistorisk utredning, Vetlanda kommun. Vetlanda.

Brihall, R. 2004. Historik över vård och underhåll i Skirö kyrka nedtecknad av Roland Brihall.

Cinthio, E. m fl. 1993. Kyrkobyggnader 1760-1860. Uppsala

Arkiv

Jönköpings läns museums arkiv (JLM)

Länsstyrelsen i Jönköpings arkiv, med kopior ur ATA:s arkiv (JLST)

Tekniska och administrativa uppgifter

Jönköpings läns museums dnr:..... 163/2004

Beställare:..... b s v arkitekter och ingenjörer AB

Fastighetsägare:..... Skirö församling, Svenska kyrkan

Rapportansvarig: Helene Stalin

Foto: Helene Stalin

Län: Jönköpings län

Kommun:..... Vetlanda kommun

Socken: Skirö socken

Församling: Skirö församling

Pastorat/Kyrklig samfällighet: Alseda kyrkliga samfällighet

Stift:..... Skirö socken

Fastighetsbeteckning: Östra Njudungs stift

Belägenhet:..... Ekonomiska kartans blad 6F2E

Koordinater: X=6361.0100 Y=1473.9800

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv

Bildbilaga

Skirö kyrka; exteriör, interiör, grindstolpe.

